

Arbeid for å fremme et norsk Fredsdepartement

Av Kirsten Margrethe Kvam Tingstad

Det følgende er et forsøk på en kort oppsummere et prosjekt der IKFF prøvde å skape engasjement rundt et norsk freds(kultur)-departement. Det sier litt om hvor vi sto da vi la prosjektet til side for noen år siden, og hvordan vi opplevde det politiske klimaet i Norge på felt som berørte prosjektet.

Arbeid med saken i IKFF - WILPF Norge

IKFF Norge har i flere omganger stilt spørsmål ved om Norges rolle som fredsbygger ivaretas innenfor eksisterende departementsstruktur, og om et fredsdepartement er veien å gå for at en langsiktig politikk for fredskultur og ikke-militær konfliktløsning skal få gjenklang i regjeringsapparatet.

Forslaget ble første gang fremmet av avdelingene i Sandnes og Stavanger på landsmøtet i 1983. Johanne Skog Gripsrud var en sterk talskvinne for saken. Senere ble arbeidet tatt opp i 2007-2010, litt i samarbeid med Fredslaget, men interessen for å arbeide systematisk med dette var delt av nokså få medlemmer. Undertegnede holdt en rekke innlegg og deltok i diskusjoner i ulike sammenhenger, både innen fredsbevegelsen og utenfor. Samlet sett hadde prosjektet for lite tilgjengelige ressurser og opplutning i forhold til en ambisjon om et nytt departement.

Status internasjonalt

NEPAL, Solomøyene, Costa Rica har i dag ulike former for fredsministerier, samt Region of Bougainville, Papua New Guinea. Ellers har det vært en rekke initiativ for opprettelse av fredsministerier i flere land.

I Canada har det vært et langvarig engasjement og et konkret forslag kom til behandling i House of Commons som forslag, men ble nedstemt. Det er uvisst for meg hvor dette ligger nå. [Se nettsiden](#) med god informasjon. I USA har arbeidet med et fredsministerium vært organisert i [The Peace Alliance](#). I Australia har saken vært organisert gjennom [Ministry for Peace Australia](#). Et annet initiativ er et internasjonalt forum som har hatt flere symposier: [Global Alliance for Ministries and Infrastructures for Peace](#). De er også på [Facebook](#). Danmark hadde en organisasjon som ikke er aktiv lenger (peace alliance), og som vi hadde noe samarbeid med i form av bl.a. et felles møte i København.

Situasjonen i Norge – noen momenter og synspunkter

For mange år siden var Torvald Stoltenberg i mot, da medlemmer av IKFF henvendte seg til ham med ideen om et fredsdepartement. Hans begrunnelse for motstanden til idéen var at «fred» skulle være en del av alle relevante departement (sektorintegrasjon).

Sektoransvarsprinsippet dreier seg først og fremst om å plassere hensyn til et politisk område i «hjertet» av beslutningsprosesser i den enkelte sektor – altså skulle ifølge

Stoltenbergs resonnement fredsarbeid inngå i alle sektorer som fatter beslutninger som har konsekvenser for fred, menneskerettigheter, ikkevold og (menneskelig) sikkerhet m.m.

Offentlig fredspolitik i Norge (dersom vi regner med et utvidet fredsbegrep) er organisert innenfor:

1. Forsvarsdepartementet – som har nasjonal sikkerhet som øverste mål
2. Utenriksdepartementet (UD) – hvis oppgave er å arbeide for Norges interesser internasjonalt, sikre vår frihet, trygghet og velstand. Ressursene i UD er i forhold til konflikt i stor grad bundet opp mot krisehåndtering
3. Barne- og likestillingsdepartementet; som bl.a. arbeider med etnisk diskriminering, integrering, og vold i nære relasjoner
4. Justisdepartementet; ivaretar flyktningers beskyttelse nær konfliktområder, etc.
5. Utdanningsdepartementet (i liten grad)
6. (Bistandsdepartementet, ikke lenger i Norge)

Argumentet fra vår (IKFFs) side har vært at dersom freds- og fredskulturbygging skulle bli synlig nok til å bli vektlagt politisk ved siden av militært forsvar og militær «sikkerhetspolitikk», måtte det ha et eget departement, en egen statsråd og ikke minst et eget budsjett. Både politiske og institusjonelle tilnærminger til freds- og sikkerhetsarbeid endrer seg over tid, men fredspolitik har i de fleste land ikke blitt en del av offentlig og politisk dagsorden på linje med forsvars- og sikkerhetspolitikk. Som politisk område, kan en vel trygt si at fredsarbeid har stått på siden av alle etablerte samfunnssektorer.

Norge har vært dypt involvert i, og hatt strategier for fredsoperasjoner og konfliktsoner, fredsforhandlinger i eksisterende konflikter og har deltatt i en rekke intervensjoner hvor alibiet har vært å skape fred. Imidlertid har fredskultur, dialog, fredsundervisning og langsiktig arbeid med de grunnleggende årsaker til krig og konflikt ikke hatt noen stadig kurs eller prioritet. Globalisering har endret mye ved det politiske klimaet, og grensene mellom innenriks- og utenrikspolitikk viskes mer og mer ut. Dagens offentlige strukturer svarer kanskje ikke optimalt på alle utfordringene. Det er ingen overordnet struktur i Norge som har fredsbygging som spesifikt mål.

Vi (IKFF) har hele tiden ment at Norges fredsengasjement ikke hadde tilstrekkelig forankring i statsapparatet og enda mindre politisk resonans i partiene som er representert i storting og regjering. Vi har savnet en strategisk politikk og en politisk strategi for fredskultur. Vold er et økende problem og tar mange former. Utfordringen er å redusere alle former for vold og sette arbeidet i sammenheng med bygging av en fredskultur nasjonalt og internasjonalt.

Det var fristende å trekke en del paralleller med utviklingen av miljø som politikkområde, og i forrige omgang med sondering rundt opprettelse av et fredsdepartement brukte vi referanser fra arbeidet for opprettelsen av miljødepartementet på 70-tallet. Også miljø og miljøvern ble tidligere sett på som et felt på siden av andre politikkkfelt før det ble klart at miljøutfordringer var allmenne, presserende og internasjonale (ideen om et departement for miljø ble først grundig latterliggjort i en del politiske sirkler). Det ble også etter hvert klart at internasjonale miljøproblemer måtte ses i sammenheng med fordeling av ressurser globalt (Verdenskommisjonen 1987:18).

Igjen, med henvisning til miljøet som politisk felt, er det en parallell rundt begrepet «bærekraftig utvikling», hvor vi også nå har som eget mål nr. 16 i de nye utviklingsmålene, som vedrører fred. Her skal det arbeides mot en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for kommende generasjoner å få dekket sine behov. Her er både det økonomiske, sosiale og det økologiske aspektet høyst relevant når vi ser negative effekter av våpenutvikling, -testing og -bruk.

Integrering av arbeid for en fredskultur avhenger av samspillet mellom (sivil)samfunnet og det politiske beslutningssystemet. Departementer er i Norge helt avgjørende styringsorganer, så det kan antas at endringer og innretninger på departementsnivå ville engasjere både samfunnsbaserte aktører som frivillige organisasjoner og politiske partier.

Spørsmålet vi og andre stilte var; Hvordan og i hvor stor grad vil et sektordepartement for fredskultur øke vektlegging av et ikke-militært fredsarbeid og sørge for at dette blir en større del av en nasjonal politikktutforming? Integrasjon av fredskultur må også ses i sammenheng med politikktutforming og ansvar for oppfølging av politiske vedtak, og ikke bare knyttes til formelle strukturer.

I forbindelse med en del utredninger om sektorintegrasjon innen miljøfeltet, finnes det forskning som tilsier at et sektordepartements reelle politiske betydning betinges av et verdimeessig og kulturelt skifte (Wilkinson, David, 1997: Environmental politics 6). Vi vet at det var en stor mobilisering av sivilsamfunnet forut for den politiske viljen og interessen for å opprette et eget departement for miljø(vern). Det er lett å tenke at det var bredde-mobilisering og en sterk miljøbevegelse samtidig med at miljøeffekter av inngrep meldte seg sterkt, som førte til den politiske viljen til å gi miljø et eget departement. I tillegg var det stigende miljøbevissthet over hele den vestlige verden, og FN-prosessen knyttet til Brundtlandkommisjonen (1983) har nok betydd en del for sektorintegrasjon av miljøperspektiver her hjemme.

Vi ser dessverre ikke den samme (nødvendige?) mobilisering for fredsarbeid og alternativer til militær respons på konflikter i dag. Her hjemme har fredsbevegelsen hatt beskjedne oppslutning de siste tiårene, og i academia synes røstene som taler for en politisk avspennings- og fredsstrategi å være nokså få. Det er grunn til å frykte at mangelen på statlig/offentlig fredspolitikkk gjenspeiler feltets lave prioritet i praktisk

politikk. All hyggelig og oppmuntrende oppmerksomhet rundt Nobels fredspris og i meldinger og festtaler kan være oppriktige nok, men fører ikke til uttelling når budsjettpostene skal fordeles. Da er det realpolitikk framfor symbolpolitikk. Det er forstemmende lite å risikere ved å unnlate å følge opp vage lovnader overfor fredsbevegelsen. Kritikkk av dagens offentlige freds- og sikkerhetspolitikk er spredt og kortvarig.

Videre spiller internasjonale forhold en rolle. Den internasjonale dagsorden, og kanskje særlig politisk klima og prosesser i FN-regi, får betydning for sektorintegrasjon i vårt eget land. Vi kunne håpe at EU som et annet viktig internasjonalt samarbeidsorgan (som også har vunnet Nobels fredspris) kunne ha hatt en sterkere målsetting om fredsskapende politikk som et mer fast prinsipp og rettesnor for sitt arbeid.

Dagens prioriteringer i ressursbruk er basert på et middelaldersk narrativ om at modige krigere med sterke våpen skal redde og skape trygghet for folk. Dette narrative ser bort fra hvordan militarisert statssikkerhet ofte forverrer menneskelig sikkerhet og svekker kapasitet hos mennesker selv til å bygge stabile samfunn. Både fredsforskning, organisasjoner og noen få politikere stiller spørsmål ved militær definisjon på sikkerhet og om stater er de viktigste garantistene for sikkerhet. FN har tatt opp dette i sin diskurs rundt «menneskelig sikkerhet». Med denne tilnærmingen (UNDP 1994: Human Development Report) ble definisjonen på sikkerhet at folk skulle kunne leve i frihet fra frykt og nød, hvilket inkluderer fattigdom, økonomisk urettferdighet, miljøkatastrofer og sykdom som trusler mot sikkerhet.

Det utvidete sikkerhetsbegrepet utviklet innenfor militære systemer definerer terrorisme og mislykkede stater som en ny trussel, men tar ikke i særlig grad inn fattigdom, sykdom og miljømessige katastrofer. En slik definisjon legitimerer bl.a. NATOs nye strategi, «out of area», som en garantist for sikkerhet og fred for innbyggerne, med et demokratisk sikret monopol på voldsbruk. Militær respons på konflikter har blitt standard uten at det stilles spørsmål. Parallelt med denne utviklingen har vi sett at sivilsamfunnets plass krymper – i alle deler av verden, inkludert her i Norge.

I perioden 2007-2010 da vi sist arbeidet med dette, var det vanskelig å se at klimaet for en annen fredspolitik var tilstede i de politiske partier/regjering eller storting. Dette bildet er ikke endret i positiv retning i 2017, heller tvert imot; nå som vi ser en retorisk og politisk dreining mot opprustning som ligner, og kanskje kommer til å overgå, den kalde krigen. Partier som tidligere var forbundet med en freds-«profil» er ikke like klare i sine programmer nå, og det blir spennende å se om noe norsk politisk parti vil fremme dialog, fredsundervisning, fredskultur, nedrustning eller avspenning foran stortingsvalget høsten 2017. Det blir derfor viktig for oss i fredsbevegelsen å utfordre partiene på dette feltet i et valgår.

Vi må selvsagt ikke glemme det økonomiske aspektet. Det er lett å tenke seg at sektorintegrasjon av politikkområder vanskeligere kan oppnås der hvor det er sterke

økonomiske interesser, noe vi vet at det er rundt norsk våpenproduksjon og annen militær industri. Antall arbeidsplasser i norsk våpenindustri var sågar argumentet Jonas Gahr Støre ga oss da han var utenriksminister og ble spurt om alternativ til Norges store våpenproduksjon.

Dersom vi nok en gang tenker tilbake på tiden med opprettelse av et miljødepartement, kan en stille seg spørsmål om miljø(vern)arbeidet i tilstrekkelig grad har utfordret, og utfordrer grunntrekkene i norsk økonomi gjennom at miljøet har sitt eget departement. Her tro jeg svaret er nei, selv om strukturen har resultert i klare forbedringer på enkeltområder. Likevel er det hevet over tvil at opprettelse av et miljødepartement gjorde at miljø(vern) ble satt på den politiske dagsorden på en helt ny måte. Vi fikk ny lovgivning, og synspunkter fra sivilsamfunnet ble inkludert i saksgang og politisk arbeid. Integrasjon av fredskulturarbeid vil kreve at fred som mål også gjenspeiles i lover, handlingsplaner, utredninger etc.

Paradoksene i norsk fredspolitikk med humanitær innsats via samfunnsbygging og konfliktmegling på den ene siden, og sikkerhetspolitisk motiverte militære aksjoner på den andre siden, blir ikke mindre, men tvert om mer synlige. Det bør være fredsbevegelsens oppgave å ytterligere synliggjøre disse.

Hva har vi sagt tidligere?

Det følgende er sakset fra tidligere skriv i perioden 2007-2010:

«IKFF mener at Norges internasjonale rolle som fredsbygger ikke godt nok ivaretas innenfor eksisterende departementer. Vi mener at fredsbygging er helt avgjørende med tanke på verdenssamfunnets overlevelse».

«FN har tidligere oppfordret alle land om å opprette egne fredsdepartement». «I dag legges det alt for stor vekt på militær respons når Norge (og resten av verden) uttaler seg om, eller går inn i andre lands konflikter. Vi mener det er ført grundige bevis for at væpnede aksjoner i nasjonale og regionale konflikter:

- *ikke virker konfliktdepende*
- *bygger opp om fiendebilder mer enn legger grunnlag for dialog og tilnærming*
- *fører til uakseptabelt store menneskelige og kulturelle tap og lidelser*
- *svekker grunnlaget for gjenoppbygging av sivile samfunn*

Militær tilnærming til verdens konflikter trenger en motvekt fordi den:

- *fører til enorme våpenkappløp og opprustning, og en bruk av ressurser som bør brukes på konfliktforebyggende samfunnsprosjekter, som utdanning*

- *i alvorlig grad svekker grunnlaget for en bærekraftig utvikling, ved at produktiv landjord og andre naturressurser ødelegges av krig og mat ikke dyrkes på grunn av krigføring*
- *selv forsvarets talsmenn ser i økende grad at militæraksjoner ikke løser konflikter på sikt*

Oppgaver for et framtidig norsk fredsdepartement

Dalai Lama har sagt at den eneste freden det er mening å snakke om er verdensfreden. Et norsk fredsdepartement må fremme ikke-militære veier mot fred og konfliktløsning globalt. Det følgende er sakset fra tidligere notaer:

Et fredsdepartement skal:

- *ha ansvar for den delen av norsk politikk som gjelder fredskulturbygging, fredsundervisning, ikke-militær konflikthåndtering og fredsforskning, og skal ledes av en egen statsråd*
- *etablere en plattform for Norges arbeid med fredskulturbygging og konfliktforebygging for det offentlige, sivilsamfunnet og ulike institusjoner og organisasjoner på feltet*
- *samle og systematisere lover som trenger revisjon for å passe inn i dagens politiske landskap: Humanitær- og strafferetten, folkeretten, internasjonalt*
- *vurdere hvilke nye lover, avtaler og traktater vi vil trenge for å styrke fredskulturarbeid*
- *utarbeide et rammeverk for en fredskultur, som favner både fredsskapende arbeid i konflikt- og postkonfliktsoner, fredskulturbygging i fredstid, og fredsundervisning*
- *koordinere arbeid mot FN og langsiktige humanitære spørsmål, som menneskerettigheter*
- *være oppdragsgiver på forskning på hvilken langsiktig effekt våpensalg, investeringer i våpenproduksjon og deltakelse i væpnede aksjoner har på fred og sikkerhet (f.eks. den nylige Afghanistan-rapporten, og den manglende Libya-rapporten)*
- *legge til rette for fredsundervisning i skolen (lovfestet på alle nivå i Costa Rica)*
- *styrke ikke-militært fredsarbeid og samarbeid mellom ulike organisasjoner internasjonalt*
- *overvåke alle former for krigsfare, brudd på menneskerettigheter, etniske konflikter, og opprustning i strid med dagens traktater*

- støtte sivilsamfunnets arbeid, kommuners ikkevoldsarbeid, interessegrupper etc.
- være rådgivende organ for regjeringen og andre departementer som UD, FD, etc.
- levere anbefalinger til regjeringen om hvordan norsk våpensalg påvirker fredsutvikling
- forvalte et budsjett som skal finansiere fredstiltak, fredsutdanning, etc.
- formulere, implementere, overvåke og evaluere langsiktig strategi for en fredskultur, konflikthåndtering og programmer for gjenoppbygging i postkonfliktsoner
- bestille og bruke forskning på feltet
- direkte bidra med investering til prosjekter i samfunn som en forebyggende ressurs, under konflikter med megling og dialogarbeid, samt fredsbygging i etterkant av væpnede konflikter
- drive informasjon om fredsbygging

(Det ble utarbeidet noen skisser til forslag på et fredsdepartements ulike avdelinger. Disse ligger på IKFF-kontoret)

Argumenter mot et fredsdepartement.

I våre diskusjoner i forrige prosjektperiode var det en rekke innvendinger mot et nytt departement for fred, både fra fredsforskere og politikere. Et av hovedargumentene mot var at fredssaken ville svekkes. Man så for seg at fredsforskere og andre med utdanning innen freds- og konfliktstudier, ville forlate sine jobber i frivillige- og/eller andre organisasjoner, med det resultat at de ble byråkratisert og tatt som gisler inn i et liksom-departement uten makt. Jeg velger å tro at et departement med en egen minister, dersom vi først kom så langt, uansett ville ha medført at et alternativ til dagens militære freds- og sikkerhetspolitikk ville måtte fått større oppmerksomhet.

Hva kan vi gjøre?

Fredsbevegelsen kan føle seg nokså maktesløs i Norges offentlige tilfredshet med innsats innen «sikkerhetssektoren». Forsvar og militære virkemidler møtes i den grad med politisk omsorg, prioritering og nå på nytt økte økonomiske bevilgninger, at det som tidligere kunne tenkes som et likeverdige partnerskap i fred og forsoning, i dag oppleves paradoksalt og uvirkelig. Omfattende medieomtale om trusler mot landet vårt, militær opprustning, farlig verden, krav om militære muskler, sikrer en daglig eksponering av forsvarets del av behovet.

Vi må utgjøre motstykket til dagens narrativ.

Alternativet er motstand mot militær opprustning, fremming av dialog, investering i grunnårsakene til konflikt, fredskulturbygging på alle plan, og understreking av FNs bærekraftsmål, og særlig nr. 16 som omhandler fred. Dette alternativet må vi bringe ut til

folks hverdag og enda tydeligere synliggjøre de økonomiske og økologiske kostnader ved dagens politikk.
